

GITA ZADNIKAR¹

Ruski emigranti v časopisnih bojih na Slovenskem

Izveček: Razkol na liberalni in katoliški tabor je ključno zaznamoval dolgo obdobje javnega in političnega življenja na Slovenskem, vodilno časopisje tistega časa pa je v razkolu in njegovem vzdrževanju odigralo pomembno vlogo. Tudi ruski emigranti, ki so v Sloveniji našli svoje zatočišče, so se hitro znašli v navzkrižnem ognju obeh taborov. V časnikih (*Jutro*, *Slovenec*, *Slovenski narod*) najodmevnejše zgodbe o ruskih beguncih v obdobju med obema vojnama so bile povezane z izselitvijo ruskih dijakov iz stanovanj na Ljubljanskem gradu, odmeven je bil tudi predvolilni škofov obisk ruskih barak pri Kolodvoru in Grivčevo predavanje v podporo ruskim beguncem. Oba tabora sta prav s temi zgodbami, v katerih predvsem drug drugemu dokazujeta visoko stopnjo svoje lokalne proruskosti, poskušala utemeljevati širšo slovansko naravnost svoje politike.

Ključne besede: ruski emigranti, liberalci, klerikalizem, časniki, *Jutro*, *Slovenec*, *Slovenski narod*

UDK 32.019.51(47)(046)''1918/1945''

Russian Emigrants in Slovenian Newspaper Battles

Abstract: The split between Liberals and Catholics marked a long period of public and political life in Slovenia. An important role in the outbreak and maintenance of this conflict was played by the

¹ Dr. Gita Zadnikar je raziskovalka na Inštitutu za civilizacijo in kulturo ter raziskovalna sodelavka *Alma Mater Europaea - Institutum Studiorum Humanitatis*, Fakultete za podiplomski humanistični študij, Ljubljana. E-naslov: gita.zadnikar@ick.si.

leading press of the time. The Russian emigrants who had sought refuge in Slovenia soon found themselves caught in the crossfire between the two camps. Of the stories about Russian emigrants published in the interbellum press (*Jutro*, *Slovenec*, *Slovenski Narod*), public interest concentrated on the events accompanying the eviction of Russian students from the Ljubljana Castle. Two other notable events were Bishop Jeglič's pre-election visit to the Russian shanties near the Ljubljana railway station and Fran Grivec's lecture in support of Russian refugees. These stories, by which each camp sought to demonstrate (mainly to the other) the high level of its local 'pro-Russian' stance, were intended as proof of their wider 'Slavic' policies.

Key words: Russian emigrants; Liberals; clericalism; the press; *Jutro*; *Slovenec*; *Slovenski narod*

S spoštovanjem ob spominu na pokojnega Pašiča in v zahvalo za vse storjeno za nas bi mi, Rusi, želeli vsaj simbolično izkazati in izraziti svoja čustva, s tem da glasujemo za radikalno stranko, tako da volimo zdajšnjo slovensko ljudsko stranko, ki je tolikokrat poprej in še zdaj nudila Rusom pomoč. Brez dvoma naj vsi Rusi volijo skrinjico št. 1 in priporočamo, da to storite družno, da ne bi niti eden ruski glas ostal neizpolnjen.

Slovenec, Ruski volivci! (10. september 1927)

Da se bodo klerikalci posluževali najnesramnejših sleparij in laži za prevaranje volilcev, smo pričakovali. Klerikalna politična morala je bila od nekdaj vlačuga. (...) Danes je objavil "Slovenec" ruski proglas na volilce ruske narodnosti. V tem progasu apelirajo klerikalci na

ruske emigrante, naj ne pozabijo, da so bili v Jugoslaviji prisrčno sprejeti s pomočjo pokojnega Nikole Pašića, ki je načeloval radikalni stranki. (...) In da dokažejo svojo hvaležnost, naj ruski emigranti glasujejo za radikalno stranko (!), zvezano s klerikalno stranko, ki je ponovno izkazovala in tudi sedaj izkazuje pomoč ruskim emigrantom, ki naj svoje kroglice oddajo v klerikalno skrinjico. Ali si je večjo nesramnost sploh mogoče predstavljati?

Slovenski narod, *Kako vabijo klerikalci Ruse?* (11. september 1927)

Slovensko javnost je sredi 19. stoletja nedvomno ključno zaznamovala polarizacija, ki se je zgodila, "ko sta se soočila politični liberalizem in politični katolicizem".² "Liberalni tabor je izhajal iz mladoslovenskih liberalnih pobud, ki so jih artikulirali v najpomembnejšem liberalnem časopisu – časniku *Slovenski narod* (1868–1943)", katoliški tabor pa je leta 1873 ustanovil osrednji katoliški časnik *Slovenec* (1873–1945), in "oba časnika sta ob podpori enako mislečih listov razdelila slovensko javnost na liberalni in katoliški tabor".³ Časopisje je v razkolu in njegovem vzdrževanju odigralo pomembno vlogo, ločitev, ki je bila idejna in politična, pa je bila za slovensko javnost dolgo dokončna. Še posebno za obdobje med obema vojnama je "značilen proces politizacije vsega časopisja, ki se je spuščalo v srdite strankarske polemike in ustvarjalo napetosti ter na poseben način sililo bralce v politično ali svetovnonazorsko opredelitev".⁴ "Svetovno-nazorska ločitev med rimokatoliki in liberalnimi svobodomisleci" je dejansko vodila v razdor "v celotnem družbenem, političnem in kulturnem življenju na Slovenskem".⁵

² Amon, 2008, 14.

³ Prav tam.

⁴ Amon, 1996, 10.

⁵ Amon, 2008, 18.

Trenja, notranja nesoglasja in medgeneracijsko nerazumevanje so se nadaljevali tudi z vstopom Slovencev v novo državo, Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Pretresali so vse posamezne politične tabore, tudi liberalnega. Liberalno Narodno napredno stranko so vodili 'starini' z Ivanom Tavčarjem, *Slovenski narod*, ki so ga izdajali, so brali "ljubljski meščani, starejši, v tradicijo zagledani izobraženci in učiteljstvo".⁶ Glasilo mladih liberalcev pa je postal leta 1920 ustanovljen ljubljanski dnevnik *Jutro*, ki je kot glasilo liberalne Samostojne demokratske stranke Gregorja Žerjave v slovenskem liberalnem taboru hitro prevzelo politično pobudo.

Časnike, ki so v prvi vrsti poročali o političnem dogajanju, je seveda odločilno zaznamovalo, da so nastali kot glasila političnega tabora oziroma politične stranke. Čeprav so si nekatere politične stranke prizadevale pridobiti vsejugoslovanski pomen, je večina glasil, tudi vsa pomembna slovenska, ostala ozko regionalno usmerjena. Večji časniki, kot so bili *Slovenec*, *Slovenski narod* ali *Jutro*, pa so v manjših krajih ustanavljali tudi podružnice. Značilnost, ki je zaznamovala časnikarsko dejavnost obdobja, je bilo tudi novinarsko delo strankarskih vodij. Pogosto so bili uredniki ali pa so uredniško delo "zaupali novinarjem, ki so posebej skrbeli za njihov osebnostni kult".⁷ Za politično usmerjenost časnikov je bilo odločilno, če je bila stranka, ki jo je list zastopal, v vladi ali opoziciji. "Medsebojna obtoževanja so bila glavno vsebinsko gradivo časopisov in srdite polemike so pogosto kršile vse kulturne in etične norme".⁸ "Informativni množični tisk se je v času parlamentarizma neločljivo povezoval in prepletal s političnim tiskom",⁹ zato v tem obdobju ni mogoče govoriti o politično neodvisnih časnikih. Šte-

⁶ Prav tam, 20.

⁷ Amon, 1996, 95.

⁸ Prav tam.

⁹ Prav tam, 96.

vilo časnikov v Jugoslaviji je bilo v obdobju parlamentarizma res zelo veliko, in ker se je v tem času zamenjalo kar 24 vlad, je bilo zelo razgibano tudi zavzemanje stališč do posameznih vprašanj, ki so se razpenjale od agitacije do opozicijske kritike – seveda odvisno od trenutne sestave vlade.

Takšna je bila v grobem orisu “politična in medijska krajina”, ki je na Slovenskem dočakala porevolucionarni val ruske emigracije. Oblika emigracije in za tem naselitve je vsekakor močno vplivala na prve izkušnje emigrantov v njihovih novih domovinah. Razen nekaj posameznikov, ki so Rusijo zapustili leta 1917, in še nekaj več tistih, ki so domovino zapustili takoj zatem, ko so oblast prevzeli boljševiki, je ruska emigracija neposredna posledica državljanske vojne. Vojaško osebje, ki je po vojaškem porazu pred Rdečo armado prebегnilo čez mejo ali bilo evakuirano po morju, je predstavljajo prevladujoči del prvega ruskega begunskega vala. Spremljali so jih civilisti, ki so bili z njimi sorodstveno ali drugače povezani ali pa so se jim kako drugače pridružili v izgnanstvu. Pogosto je bila evakuacija le začasna rešitev, prav zaradi takšnih okoliščin so prvotna zatočišča le redko postala stalna, emigranti pa so si svoje življenje uredili tako, da bi bili v vsakem trenutku pripravljeni na vrnitev. Vsaj na začetku niso razmišljali o tem, da bi se v novo družbo vključevali s pretiranim sprejemanjem njenih značilnosti, temveč so v pripravljenosti čakali predvsem na možnost povratka. V takšnih okoliščinah je imela ruska emigracija poslanstvo, ki je presegalo zgolj fizično preživetje. To poslanstvo je pomenilo ohranitev vrednot in tradicij ruske kulture.¹⁰ Šele ko je postalo jasno, da Sovjetska zveza le ni tako hitro minljiva politična tvorba, so se počasi začeli dejavneje vključevati v okolje, v katerem so živeli. V Kraljevino SHS so prve večje organizirane skupine ruskih emigrantov prispele v

¹⁰ Raeff, 1990, 4.

letu 1921, med jugoslovanskimi mesti, ki so sprejela večje število ruskih emigrantov, so bili Beograd, Zagreb, Niš, Skopje, Mostar, Osijek in tudi Ljubljana.¹¹

Jutro: Hujskarije zoper naše brate Ruse

Ruski emigranti, ki so svoje zatočišče našli na Slovenskem, so se hitro znašli v *navzkrižnem* ognju katoliškega in liberalnega tabora. Obe strani sta težave ruskih emigrantov zlahka izkoristili za medsebojno obračunavanje. Ko so blizu Ljutomera aprila 1924 prebivalci ubili dva Rusa, ki sta bila zaposlena pri gradnji železnice, je *Jutro* odgovornost za dejanje nemudoma pripisalo klerikalcem. "Brutalno dejanje je samo posledica neprestanih klerikalnih hujskarij zoper pravoslavne naše brate Ruse in Srbe," piše *Jutro*, prizorišče umora pa da je ena najbolj zagrizenih klerikalnih občin.¹²

Rusi, ki so v Ljubljano prišli v begunskem valu v letu 1921, so dobili dovoljenje mestne občine, da se naselijo v lesenih barakah na Masarykovi cesti. V zapuščenih vojaških barakah, nekdanjenim vojnim ujetnikom, so zatočišče našli ruski emigranti vseh družbenih slojev z najrazličnejšo izobrazbo, pa tudi raznolikih političnih prepričanj in pogledov na rusko revolucijo in državljansko vojno. Podobno je bilo z ruskimi priseljenci, ki so stanovali na Ljubljanskem gradu. Prav izselitev ruskih dijakov¹³ iz stanovanj na Ljubljanskem gradu je bila tudi v vodilnih slovenskih časnikih najodmevnejša tema, vezana na ruske begunce v obdobju med obema vojnama. Šte-

¹¹ Brglez, Seljak, 2008, 43.

¹² *J, Uboj dveh Rusov na Kamenščaku pri Ljutomeru*, 3. 5. 1924, 4. *Jutro* ob tem dodaja: "Orožniki so aretirali že celo vrsto divjakov, ki so bili udeleženi pri tem divjaškem uboju. Pričakujemo, da bodo eksemplarično kaznovani." Prav tam.

¹³ "Ruski dijaki", nastanjeni na Ljubljanskem gradu, so bili predvsem ruski študenti ljubljanske univerze.

vilni ruski emigranti, ki so bili Rusijo prisiljeni zapustiti pred zaključkom študija, so v novi domovini iskali možnosti za njegovo dokončanje in mnoge študente je v Ljubljano privabilo dejstvo, da so na ljubljanski univerzi našli priložnost za nadaljnji študij.¹⁴

Na ljubljanski univerzi je po podatkih *Društva ruskih znanstvenikov* leta 1923 študiralo 167 ruskih visokošolcev (med njimi 19 študentk), ki niso prejemali nobene podpore državne komisije za ruske begunce.¹⁵ Razmere, v katerih so ruski študenti bivali v Ljubljani, so bile izredno slabe. Večji del visokošolcev je stanoval na ljubljanskem gradu, manjši pa v barakah pri ljubljanski železniški postaji, običajno v neurejenih prostorih brez ustreznega pohištva, ogrevanja in razsvetljave.¹⁶ "Stanovanja na Gradu so vlažna, priprav za kuhanje čaja ni nobenih. Hrano dobivajo enkrat na dan iz kuhinje "zemске zveze" pri barakah in še to ne vsak dan. Ker je skoraj nemogoče dobiti kak zaslužek, uživajo akademiki kronično premalo hrane, kar se opaža tudi na njihovi zunanosti."¹⁷ In v nasprotju z ruskimi štu-

¹⁴ Tako *Jutro* kot *Slovenski narod* navajata, da je leta 1922 na ljubljanski univerzi študiralo 145 ruskih dijakov, večinoma študentov tehnike. *J*, 3. 3. 1922, 3; *SN*, 11. 3. 1922, 2. *Slovenski narod* leto dni kasneje, leta 1923, navaja številko 167 ruskih visokošolcev. *SN*, 1. 5. 1923, 3. Pregled podatkov o vpisu na ljubljansko univerzo od njene ustanovitve do zimskega semestra 1924/25 pokaže, da se je na univerzitetni študij v teh letih vpisalo 279 ruskih študentov. Zabeleženo je, da je v tem obdobju diplomiralo 32 ruskih študentov, nekaj jih je absolviralo, precej tudi zaprosilo za odpustnico s fakultete. Vir: Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU), Univerzitetna matrika zimski semester 1919/20-1924/25.

¹⁵ *SN*, *Ruski visokošolci v Ljubljani*, 17. 3. 1923, 4.

¹⁶ "Brez luči, brez kurjave, brez posteljnega in telesnega perila so in ležijo večinoma na golih deskah." V: *J*, *Ruski dijaki v Ljubljani*, 3. 3. 1922, 3. Da je bil njihov položaj skrb vzbujajoč, pričajo številni časopisni članki, prireditve in iniciative v podporo in pomoč ruskim študentom. Barakarsko življenje ruskih begunciev v Ljubljani nazorno opisuje tudi Peter Borisov (1952).

¹⁷ *SN*, 17. 3. 1923, 4.

denti v Beogradu in Zagrebu “ne dobivajo ljubljanski ruski visokošolci nobenega perila, oblek ali čevljev”.¹⁸

Problematika nastanitve ruskih emigrantov na Ljubljanskem gradu se seveda umešča v širše pereče vprašanje stanovanjske zaščite, ki je bila v tistem času pomemben element socialne zaščite in je v obdobju po prvi svetovni vojni tudi dosegla svoj vrh. Vojna in razmere po njej so zaostрили socialne razmere, pa tudi prebivalstvo je bilo (med drugim pod vplivom revolucije) željno večjih sprememb na tem področju. Stanovanjska zaščita, ki je trajala od decembra 1918 do maja 1928, je bila “pomemben socialnopolitični ukrep države za reševanje stanovanjskih problemov in ublažitev socialne stiske materialno najbolj ogroženih ljudi”.¹⁹ Narodna vlada SHS je konec leta 1918 zaradi velike stanovanjske stiske izdala *Uredbo o pravici občin do posega po stanovanjih*,²⁰ ki je stanovanjskemu uradu omogočal odvzem vseh praznih in odvečnih stanovanj, uradi pa so po odvzemu odločali tudi o dodelitvi stanovanj.

Slovenski narod: Človekoljubje občinskega sveta

Slovenski narod je februarja 1924 prvi z ogorčenjem opozoril na ‘človekoljubje občinskega sveta’ in predlog ljubljanskega svetnika, komunista Franca Čepeljnika, da se “ima vsem ‘vranglovcem’ na Gradu (nota bene: po večini ruski dijaki!) odpovedati stanovanje in da se pozove vlada, da jih izžene iz naše države”.²¹ Potem ko je večina v občinskem svetu sprejela sklep, da je treba zadevo prednostno obravnavati, je *Slovenski narod* potezo črno-rdeče mestne koalicije označili za nezaslišano: “Kaj poreče z ozi-

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Kresal, 2005, 167.

²⁰ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 19.

²¹ *SN, Človekoljubje občinskega sveta*, 28. 2. 1924, 4.

rom na ta 'človekoljubni' sklep črnordeče koalicije naša ljubljanska vlada. Ali bo trpela, da ljubljanski boljševiki postavijo na cesto bedne ruske dijake?"²² Ogorčenje nad 'škandaloznim' ravnanjem mestne koalicije se v naslednji izdaji le še stopnjuje. "Naši mestni očetje so v svoji neizmerni dobroti"²³ sprejeli predlog, ki zahteva, da ruski dijaki zapustijo svoja bivališča na Gradu. "V snegu in mrazu sredi študij, v bedi in pomanjkanju, daleč od rodne grude in dragih svojcev, v težki borbi za obstanek,"²⁴ študente izseliti iz stanovanj ni prav, piše *Slovenski narod*. "Ta človekoljubni ukaz iz ust socijalno čutečih voditeljev Zveze delovnega ljudstva je namenjen siromašnim ruskim emigrantom, po večini dijakom, ki niso prav nikomur na poti, ker stanujejo tam, kamor so avstrijski trinogi pred leti zapirali nacijonalno čutečo slovensko inteligenco."²⁵ Tudi v nekdanjem avstrijskem zaporu "nima ta raja miru pred tisto gospodo v občinskem svetu, o kateri pravi *Slovenec*, da se je lotila z vso ljubeznijo in spretnostjo socijalnega dela".²⁶ Težko je razumeti, dodaja časnik, da so za predlog glasovali "nosilci krščanske ideje, ki se tako radi trkajo na prsa, češ poglejte, kako smo pravični in usmiljeni in kako visoko je razvit nas socijalni čut".²⁷ Jugoslavija seveda ni bila edina država, kjer je zatočišče našla ruska emigracija, je pa Ljubljana, kakor piše *Slovenski narod*, "edino mesto, ki jo hoče vreči na cesto," in "v tem oziru tvorijo naši občinski očetje častno in vsega spoštovanja vredno izjemo".²⁸

²² Prav tam.

²³ *SN, Nujni predlog*, 29. 2. 1924, 4.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Prav tam.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Prav tam.

Slovenec: *Vedno isti* in *Naše slovanstvo*

Še preden se je v maju 1924 v časopisih začel drugi krog intenzivne razprave o Rusih na Ljubljanskem gradu, so se liberalna in klerikalna peresa razpisala na temo veličine in kvalitete svojega *slovanstva*. V dokazovanje in pisanje o tem, kateri politični tabor je bolj proslovansko naravnan, so bili vključeni tudi na Slovenskem živeči Rusi. Katoliški *Slovenec* je v dveh uvodnikih *Vedno isti*²⁹ in *Naše slovanstvo*³⁰ odločno zavrnil obtožbe demokratskega časopisja, da je ljudska stranka "jugoslovanski državi sovražna, da srbstvo mrzi, ker mrzi jugoslovansko idejo sploh,"³¹ ter hkrati goreče zagovarjal zgodovinsko trdnost in čistost svoje slovanske držbe. Smer naše politike je bila vedno odločno slovanska, piše *Slovenec*, in tudi ko se je "konservativna smer pretvarjala v moderno ljudsko, je slovanska ideologija ostala in njen največji predstavitelj je bil Krek".³² Mentaliteta narodnonapredne stranke je bila, kakor piše *Slovenec*, "vse-skozi nemška, centralistična, protidemokratična, neslovanska",³³ "vseslovansko idejo je markiral zlasti Ivan Hribar, toda v popolnoma neslovenskem smislu – kot politično premoč carizma".³⁴ In če je jugoslovanstvo ljudske stranke 'pristno slovansko', "zasidrano v krščanski veri kakor pri vseh velikih Slovanih",³⁵ je pri slovenskih liberalcih, nasprotno, vse le odeto v slovansko prevleko.

Potem ko je katoliški *Slovenec* na naslovnici zaporedoma objavil članka, v katerih zagovarja svojo slovansko držbo, se je najprej oglašilo *Jutro*. "*Slovenec* se je že v dveh uvodnikih spravil na nehvale-

²⁹ *S, Vedno isti*, 3. 5. 1924, 1.

³⁰ *S, Naše slovanstvo*, 4. 5. 1924, 1.

³¹ *S, Vedno isti*, 3. 5. 1924, 1.

³² Prav tam.

³³ Prav tam.

³⁴ Prav tam.

³⁵ *S, Naše slovanstvo*, 4. 5. 1924, 1.

žno in obupno polje: On skuša dokazati, da so klerikalci ostali 'vedno isti' ter da so že od pamtiveka najboljši Jugosloveni in celo najvzornejši Slovani."³⁶ Veliki bratje so naši klerikalci, piše *Jutro*, le tistim Rusom, ki so onstran Urala, Rusom, "ki so uživali na ljubljanskem gradu košček našega 'gostoljubja' pa je klerikalni režim v ljubljanski mestni hiši brezsrčno pognal na ulico ter jih oropal še zadnjega skromnega zavetišča".³⁷ Na pisanje klerikalnega glasila in njegovo postavljanje s slovanstvom se je odzval tudi *Slovenski narod. Slovenec*, pravijo v *Slovenskem narodu*, v posebnem članku dokazuje, da so klerikalci med Slovani edini, ki izvajajo resnično slovansko politiko. "Kot prepričani *Slovani* hočejo sedaj biti seveda tudi prijatelji Rusije, čeprav je bil *Slovenec* vedno sovražno razpoložen nasproti Rusom" in je v času trajanja prve svetovne vojne "pisal o njih tako grdo, hujše in grše, kakor katerikoli nemški list".³⁸

'Brezsrčnost', 'smrdeča mrhovina' in ruske stanovanjske razmere

Tudi v ljubljanskem občinskem svetu imajo večino stranke, ki nočejo ničesar slišati o "veliki slovanski misli, ki bi naj družila vse slovanske narode v močno politično in kulturno enoto,"³⁹ po seji sveta maja 1924 piše *Slovenski narod*. V katoliškem taboru so bili po njegovem mnenju vedno sovražniki slovanske ideje zato, ker je "pretežna večina Slovanov pravoslavne vere in se zaradi tega boje, da

³⁶ *J, Lepi Slovani*, 6. 5. 1924, 2. "To lahko dokazujejo katoliški znanstveniki semenišnikom ali pa volilcem posl. Stanovnika, ostali javnosti kaj takega dopovedovati je pa naravnost impartinentno izzivanje." In dodaja: "Če pravi *Slovenec*, da so klerikalci ostali 'vedno isti' je to res. Bili so in bodo vedno izdajalci slovenstva in slovanstva, dokler bodo rimski hlapci."

³⁷ Prav tam.

³⁸ *SN, Slovenec in Rusija*, 10. 5. 1924, 2.

³⁹ *SN, Brezsrčnost*, 24. 5. 1924, 3.

bi trpel škodo njih katolicizem, ako bi prišlo do politične ali kulturne združitve vseh slovanskih narodov”.⁴⁰ Prav tako naj bi bili slovanskemu sožitju in združevanju nenaklonjeni socialisti, ki so bili na Slovenskem “vedno anacijonalni in so sanjali vedno samo o internacijonalni, kjer bi naj narodnost ne igrala nobene vloge”⁴¹ ter komunisti kot produkt povojnih razmer, ki se je razvil iz socialistov in se šteje le za “podružnico ruskega boljševizma, ki takisto zametuje ideje kakršnekoli slovanske vzajemnosti”.⁴² Vse tri skupine, v uvodu v razpravo o ruskih dijakih na Gradu ugotavlja *Slovenski narod*, združuje načelno nasprotovanje slovanski ideji.

Nositelji slovanske ideje v predvojni Rusiji, piše *Slovenski narod*, so bile “meščanske stranke in deloma tudi skupine socijalnih revolucionarjev”⁴³ in po vojni so njihovi podporniki zapustili Rusijo, prišli so tudi v Slovenijo. “Mirno tu žive, nikomur niso v napoto. Veseli so, ako najdejo košček kruha, da se skromno preživljajo. Politično se ne udelejujejo in vsaka propaganda za svoje ideje in za cilje jim je tuja.”⁴⁴ Med njimi so seveda tudi mlajši ljudje, ki so zaradi razmer prekinili študij v domovini in obiskujejo univerzo v Ljubljani. “Brez izjeme so to veliki siromaki. Ponajveč si po dnevi s trdim delom služijo kruh, ponoči pa se uče. Da bi imeli vsaj streho nad svojo glavo, jim je mestni magistrat takrat, ko so tam odločevali še — ljudje, nakazal skromno stanovanje na Gradu.”⁴⁵ Medtem so v občinskem svetu “zavladale stranke, ki sovražijo in mrze nacijonalno čuteče Slovane v obče, nacijonalne Ruse še posebej”,⁴⁶ saj jih eni “sovražijo

⁴⁰ Prav tam

⁴¹ Prav tam.

⁴² Prav tam.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Prav tam.

⁴⁶ Prav tam.

zato, ker so pravoslavni, drugi pa zato, ker so baje buržuji in nasprotniki ruskega boljševizma”.⁴⁷

Sovraštvo, ki naj bi ga črno-rdeča mestna koalicija gojila do slovanske ideje, trdi *Slovenski narod*, se nazorno kaže v predlogu, da naj mestna občina “vrže na cesto vse ruske dijake na Gradu in da naj vlado pozove, da jih izžene iz naše države”.⁴⁸ Takšnega predloga bi se moral po mnenju časnika sramovati vsak. “Toda naši mero-dajni občinski očetje so ljudje drugega kova. Oni se ne sramujejo te brezsrčnosti in brutalnosti.”⁴⁹ Posebno odmeven zaplet na seji je povzročil socialdemokrat Tokan, ki je ruske študente imenoval ‘smrdeča mrhovina’⁵⁰ in ker “tako surove označbe za brate Ruse do-slej gotovo ni zagrešil še nihče”,⁵¹ ga je časnik nemudoma vzel pod drobnogled. Tokan, piše *Slovenski narod*, se je rodil na Češkoslovaškem, “kateri je le čestitati, da se je srečno iznebila tega ‘ljudomilega’ socijalista”.⁵² Ko je prišel v Ljubljano, se je zaposlil pri Kranjski stavbeni družbi, kasneje pa v Katoliški tiskarni, “kjer je bila baje nje-gova prva visoka šola za srčno kulturo, s katero se danes tako uspešno proslavlja pred svetom”.⁵³ V okviru obravnave stanovanjskih

⁴⁷ Prav tam.

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ Prav tam. Tokan se sicer kasneje zagovarja, da je izjavil le, da so “ležali na posteljah kot mrhovina”. *SN*, Ruski dijaki na Gradu. 29.5.1924, 3.

⁵¹ *SN*, *Kdo pa je ta Tokan?*. 25. 5. 1924, 4.

⁵² Prav tam.

⁵³ Prav tam. Navedeno zanika *Slovenec*. “G. Tokan nikdar ni bil urednik Jugoslovanske tiskarne, pač je bil g. Tokan v Novem mestu svojčas navdušen Sokol in je še danes vnet zagovornik sokolskega Tabora v Ljubljani”⁵³. S, *Kdo je ta Tokan*, 29. 5. 1924, 5. Tokan res ni bil urednik v Jugoslovanski tiskarni, pritrjuje *Slovenski narod*, ker takrat, “gospodje okrog Slovencev o Jugoslovenstvu še sanjali niso, bil pa je uradnik v Katoliški tiskarni, kar danes ponavljamo s pozivom, naj zanika to ugotovitev, če more”. *SN*, *Zatajili bi ga radi*, 31. 5. 1924, 4.

afer v mestu, poroča *Slovenec*, je Tokan izjavil, da občina ni dolžna skrbeti za zasilna stanovanja, ima pa moralno in socialno dolžnost do svojih občanov. "Nastal [je] velik krik, ko je šlo za to, da se odpove ruskim dijakom stanovanje na Gradu," je dejal Tokan, "čeprav se je ugotovilo, da v teh dvoranh veliko procentov ni dijakov, marveč je med njimi mnogo pustolovcev, da jim ni para."⁵⁴ Tokan je stanje na Gradu osebno preveril, ne z namenom, da vrže dijake iz stanovanja, temveč da bi našel prostor za deložirance, pri čemer je ugotovil, da je red "pod vsako kritiko", ker to pravzaprav "niso dijaška stanovanja, to je ljubljanska postaja ljudi, ki prihajajo in odhajajo".⁵⁵ Zato je po njegovem mnenju treba ugotoviti, koliko je res dijakov. "Ti naj ostanejo. Sumljivi ljudje pa naj se odpravijo in naj se napravi stanovanje za občanarje."⁵⁶

'Ruska bitka' v mestnem svetu se je nadaljevala na naslednji seji, ko je po poročanju *Jutra* vladajoča koalicija zlila "ves svoj žolč proti tukaj živečim našim ruskim bratom in jih sklenila s cinično brezsrčnostjo pometati iz siromašnih stanovanj na Gradu na cesto".⁵⁷ Zaman je demokratski svetnik Vidmar, kakor poroča *Jutro*, apeliral na slovansko gostoljubnost in človekoljubnost, občinski svetnik Tokan se je namreč "vnovič izbruhal na način, da je župan sam, njegov somišljenik, občutil potrebo, da graja njegove neparlamentarne izraze".⁵⁸ Vidmar je bil nad obravnavo ruskih beguncev ogorčen. "Način, kakor se razpravlja v tej zbornici o bednih Rusih, je škandal ne samo za občinski svet, ampak sramota za ves naš narod."⁵⁹ Ni pomembno, je govoril Vidmar po poročanju *Jutra*, kaj se trenutno in

⁵⁴ S, Ljubljanski občinski svet, 24. 5. 1924, 3-4.

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ J, *Ljubljanski občinski svet. Rusko "mrhovino" na cesto!*, 28. 5. 1924, 2.

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ Prav tam.

se je v preteklosti dogajalo v Rusiji, "ruski dijaki, ki žive pri nas, so pridni, dobri in dostojni in pravi škandal bo, če jih vržemo na cesto".

O živahni razpravi o izselitvi Rusov poroča tudi *Slovenec*, ki pozornost namenja ugotovitvam o stanovanjskih razmerah na Ljubljanskem gradu. "Ruski dijaki zasedajo 2–3 veliki dvorani, ki pa so v takem stanju, da to pač ni več akademsko. Koliko Rusov stanuje tam, ali 40 ali 50, mestni gospodarski urad sam ne ve, kakor tudi ne ve, če so to res sami dijaki in če se ne zbirajo vmes tudi drugi ljudje in če ni grad, kot je bil že včasih, stari avstrijski 'Personal-sammelstelle'".⁶⁰ Ker so stanovanjske razmere v mestu kritične, dodaja *Slovenec*, je treba izdelati načrt za adaptacijo prostorov na Gradu, ki se namenijo deložirancem, ter da se "odpovedo ti prostori beguncem dijakom, ki pa naj se puste v teh prostorih še do konca šolskega leta".⁶¹ Predloga za izselitev ni vodilo sovraštvo, je po zapisih v *Slovincu* pojasnjeval tudi župan Perič, temveč le dejstvo, da bi prostore na Gradu želeli urediti za družinska stanovanja, za samske posameznike pa bi lahko priskrbeli primernejša manjša stanovanja. Poročevalcev, ki kritizirajo razmere na Gradu, ne vodi "nobena strast, nobeno sovraštvo proti Vranglu",⁶² je v burni razpravi zatrjeval tudi komunist Lemež, in obenem dodal, da se za vranglovce namenjajo milijoni, "za naše reveže in za naše najnujnejše socialne potrebe pa ni ficka".⁶³

Slovenski narod, ki je problematiki ruskih dijakov na Ljubljanskem gradu med vsemi tremi dnevnimi časniki namenil največ prostora, poroča, da je tudi druga mestna seja "pokazala staro sliko, kako umeva klerokomunistična večina gostoljubje".⁶⁴ Predstavljeno je bilo poročilo socialno političnega odseka o rezultatih komisij-

⁶⁰ *S, Stanovanja na gradu – ruske stanovanjske razmere*, 28. 5. 1924, 4.

⁶¹ Prav tam.

⁶² Prav tam.

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ *SN, Ruski dijaki na Gradu*, 29. 5. 1924, 3.

skega ogleda, ki se ga je udeležil tudi mestni fizikat⁶⁵ in opisuje slabo stanje ljudi, stanujočih v kazematah. Poročilo konkretno o ruskih beguncih in dijakih navaja, da so zaposleni ruski begunci nastanjeni v veliki dvorani v prvem nadstropju, ki jo je mogoče preurediti v stanovanja za deložirane družine iz kazemat in iz mesta. Ruski dijaki bivajo v dveh ali treh velikih sobanah, vendar so jih “dobili v takem stanju, da ni v njih red akademski”.⁶⁶ Ugotavljajo, da na Ljubljanskem gradu stanuje od 40 do 50 dijakov, ker pa uradnih evidenc o tem ni, ni znano, kdo ti dijaki so. Socialnopolitični odsek je zato predlagal, da stanovanjski urad izdela načrt za adaptacijo dvoran in njihovo preureditev v stanovanja ter iz njih izseli ruske begunce, ki morajo dvorane takoj izprazniti. Ruskim dijakom se omogoči bivanje na Gradu do konca šolskega leta, po tem pa se tudi prostori, kjer stanujejo ruski dijaki, preuredijo v stanovanja.

Tudi *Slovenski narod* izpostavlja govor univerzitetnega profesorja Vidmarja in ob tem, kar sta o njem poročala tudi *Slovenec* in *Jutro*, dodaja, “da so ti Rusi, ki so pri nas, toliko prestali, da se ni čuditi, če so v čevljih ležali na postelji”⁶⁷ ter da je v občinskem svetu iskren le svetnik Lemež, ki je v svojem govoru lepo razjasnil ozadje občinskih političnih spletk, ko je dejal, da so pravi motivi za izselitev v njegovi kritiki caristične Rusije. Vidmarja pa je celotna razprava vidno razburila, saj je vzkliknil celo, “naj vas bo sram, da iz političnih vzrokov mečete ven Ruse!”.⁶⁸ Čeprav je bil podan tudi predlog, da se vsem deložiranim ruskim beguncem zagotovijo nadomestna stanovanja, so svetniki sprejeli le predlog za takojšnjo deložacijo na Gradu stanujočih zaposlenih ruskih beguncev, dijaki pa da se izselijo konec šolskega leta.

⁶⁵ Nekdaj urad za higieno in preprečevanje bolezni.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Prav tam.

Jutro: Klerikalna ljubezen za ruske begunce

Afere z izgonom ruskih dijakov z Ljubljanskega gradu časnik *Jutro* ni pozabil niti leto dni pozneje, ko si je ob poročanju o predavanju Franca Grivca in njegovem pozivu navzočim, naj "bodo dobri tudi proti ruskim emigrantom pri nas", seveda privoščil prisotnega škofa Jegliča. V obraz naj bi mu bila, kakor piše *Jutro*, "udarila rdečica", ko se je spomnil, "na kako nečloveški način je vrgla njegova stranka, ko je imela v rokah mestno občino, z ljubljanskega Gradu Ruse, in ko se je spomnil, kolikokrat je *Slovenec* psoval ruske begunce, ki so se zatekli pred terorjem v našo državo".⁶⁹ Razlog za nenadni obrat naj bi bile bližajoče občinske volitve v Ljubljani, na katerih naj bi klerikalci potrebovali ruske glasove. Po volitvah bi seveda, tako poroča *Jutro*, "klerikalni režim Ruse pregnal še iz skromnih barak pred železnico, kakor jih je pregnal z Ljubljanskega gradu". Niti klerikalna predavanja niti škofovski obiski zato po mnenju časnika ne morejo popraviti nečloveških dejanj, ki jih je SLS zagrešil nad Rusi. "Naše mnenje je, da prihajajo zelo pozno na dan s svojo krščansko ljubeznijo," so nezaupljivo zapisali v komentarju aktualne teme nekaj dni zatem, klerikalni tabor pa so odkrito okrivili za večletno gonjo proti ruskim emigrantom.⁷⁰ Tudi *Slovenski narod* izгона ruskih visokošolcev z Ljubljanskega gradu ne more pozabiti in leto dni pozneje, po odmevnem predavanju Frana Grivca o *Preganjanju krščanstva v Rusiji*, v članku *Koga obsoja poštena Ljubljana?* obračuna z "ogabno politično špekulacijo z bednimi ruskimi emigranti".⁷¹ Slovenski klerikalizem, kakor piše *Slovenski narod*, je "uprizoril v Sloveniji takoj spočetka divjo gonjo proti Rusom, ki jih je med svojimi pristaši tako očrnil, opsoval in oblatil, da bi morali vsi brez izjeme umreti od la-

⁶⁹ *J*, 19. 2. 1925.

⁷⁰ *J*, *Klerikalna ljubezen za ruske begunce*, 24. 2. 1925.

⁷¹ *SN*, *Koga obsoja poštena Ljubljana?*, 20. 2. 1925, 2.

kote”.⁷² “Škofova klika se ni omejila samo na javno gonjo proti Rusom potom časopisja in agitacije, temveč jim je tudi dejansko škodovala kjerkoli je mogla.”⁷³ Prav katoliški tabor je po mnenju *Slovenskega naroda* zaslužen za psovko *vranglovci* in prav klerikalci niso naredili ničesar, “ko je ljubljanski občinski svet lani sprejel nečloveški sklep, da morajo vsi ruski dijaki zapustiti stanovanje na Gradu”.⁷⁴

Še nedolgo tega je klerikalno časopisje s *Slovencem* na čelu, piše *Jutro*, ovajalo avstrijskim oblastem vsakega, ki je potoval v Rusijo na slovanske kongrese.⁷⁵ Tudi kasneje ni bilo drugače, saj “to časopisje ni bilo niti najmanj naklonjeno ruskim beguncem, ki so našli v naši državi gostoljubno streho”.⁷⁶ Katolištvo je “z naravnost peklenško zlobnostjo in brezsrčnostjo haranguiralo proti Rusom, štelu državi vsako skorjico kruha, ki so jo bili deležni ruski begunci pri nas, v zločin, zahtevalo neprestano, da se žrtve boljševizma izžene iz Jugoslavije in malo je manjkalo, da klerikalci preganjanja ruskih beguncev niso proglasili za versko dolžnost”.⁷⁷ Najsramotnejša je bila po mnenju *Jutra* seveda njihova “kampanja proti ruskim dijakom v Ljubljani, ki se je končala s tem, da so pognali revne ruske dijake iz bornih mestnih kvartirjev na Gradu”.⁷⁸ Po vseh letih njihovega bivanja na Slovenskem jih *Slovenec*, “še vedno smatra kot goste, dasi so se v dolгих letih popolnoma asimilirali našim razmeram ter so si mnogi pridobili tudi naše državljanstvo”. Zaradi vsega tega je “nenadna ljubezen škofijskega tabora napram ruskim emi-

⁷² Prav tam.

⁷³ Prav tam.

⁷⁴ Prav tam. “Nepopisna je krivica, ki so jo trpeli Rusi med nami po zaslugi te jezuitske družbe.”

⁷⁵ *J, Klerikalna ljubezen za ruske begunce*, 24. 2. 1925, 2.

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ Prav tam. Dodaja: “Gorje ti, če si branil ruske begunce! Oklevetali so te kot carista in Wranglovega krvoločneža, proglasili za reakcionarja in pasjo dušo!”

grantom” sumljiva in verjetno “v zelo tesnih zvezah z volitvami”.⁷⁹ Vendar, kakor dodaja *Slovenski narod*, ruski begunci “poznajo vaše črne duše in se s studom obračajo od dvoživk, ki so jih še včeraj psovale s ‘smrdečo mrhovino’, danes, ko bi potrebovale njihove glasove, jih pa vabijo s predavanji in poseti visokih gostov”.⁸⁰

“Nikoli nam ni prišlo na misel, da bi hoteli ruske begunce izkoriščati v strankarske namene”,⁸¹ se februarja 1925 branijo v *Slovincu*, v nasprotju z ‘demokratskim blokom’, ki je v *Jutru* in *Slovenskem narodu* ruske volivce na volitve pozival.⁸² Volilna pravica, ki tujim državljanom slovanske narodnosti omogoča voliti, je ruskim beguncem prinesla le neprijetnosti, v njihovem imenu razmišlja *Slovenec*. Ker so povsem odvisni od sočutja lokalnega prebivalstva, “nimajo veselja vmešavati se v naše politične boje”,⁸³ in bolj ko opazujejo politične boje, “toliko bolj dozoreva [v njih] prepričanje, da ne bi bilo pametno, ako bi se kot tuji državljani posluževali čudne volilne pravice v naši državi”.⁸⁴ Kljub temu dve leti kasneje tudi sami objavijo poziv,⁸⁵ v katerem ruske volivce pozivajo, naj glasujejo za ljudsko stranko, sočni časopisni spopadi pa se nadaljujejo.

* * *

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ *SN, Dvoživke*, 18. 2. 1925, 3. Gre za dobrodelno predavanje Frana Grivca za ruske begunce in obisk škofa Jegliča v ruskih barakah pri Kolodvoru.

⁸¹ *S, Strankarstvo ruskih beguncev*, 22. 2. 1925, 2.

⁸² Pod volilni poziv v ruskem jeziku z naslovom *Bratje Rusi!* je podpisan Ruski oddelek Slovanskega komiteja Narodnega bloka. V: *J*, 5. 2. 1925 in *SN*, 5. 2. 1925.

⁸³ *S*, 22. 2. 1925, 2.

⁸⁴ Prav tam. “V Ljubljani je vsega skupaj vpisanih morebiti okoli 50 (petdeset) ruskih volivcev. A tudi ti so po večini ostali doma.”

⁸⁵ *S, Ruski volivci!*, 10. 9. 1927, 3.

Položaj ruskih emigrantov na Slovenskem po letu 1921, ko so v Kraljevino SHS prišle prve večje skupine, je bil nedvomno težaven in kot takšen hitro hvaležna tema za tedaj že dobro uveljavljeno medsebojno klerikalno-liberalno politično obračunavanje, ki ni pozabilo na širši kontekst 'ruskega problema'. Večina Rusov je na Slovenskem živela v neurejenih razmerah, časopisje je dnevno poročalo o njihovem težkem socialnem položaju, humanitarnih akcijah v njihovo korist, redno so se njihove usode beležile tudi v časopisnih črnih kronikah. Lokalne politične strasti v vseh treh slovenskih časnikih, *Jutru*, *Slovincu* in *Slovenskem narodu*, so v tem obdobju najbolj razvnele tri teme, povezane z ruskimi emigranti: izgon ruskih visokošolcev z Ljubljanskega gradu, obisk škofa Jegliča v ruskih barakah pri Kolodvoru in predavanje Frana Grivca v korist ruskim beguncem, ki so jih časniki redno umeščali v širši politični kontekst. Odnos, ki sta ga tabora gojila do ruskih beguncev na Slovenskem, je vedno izražal tudi splošno politično usmerjenost obeh, predvsem glede odnosa do Rusije in slovanskih idej. *Slovenski narod* in *Jutro* sta v svojih zapisih ruskim emigrantom pri nas vselej zelo naklonjena. Objavljanje slovanskih avtorjev v časopisih, tudi učenje ruščine in izražanje simpatij s Slovani nasploh in Rusi še posebej, je bilo za časnika izrazito pomembno. Katoliški tabor je po mnenju obeh časnikov veljal za velikega nasprotnika slovanstva, Rusije in s tem tudi ruskih beguncev. Proruski obrat je bil na prvi pogled dejansko res težji prav za tabor ljudske stranke, saj ga je še v obdobju neposredno pred prvo svetovno vojno zaznamoval izrazito negativen odnos do Rusije. Vendar so se v obdobju pogostih političnih obratov, odvisnih med drugim od preštevilnih menjav vlad, lahko hitro spreminjala tudi politična stališča, kar je vsekakor predstavljalo izvrstno gradivo za nove kroge časopisnih spopadov.

Bibliografija

AMON, S. (1996): *Tisk in politika v Jugoslaviji 1918–1941*, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

AMON, S. (2008): "Vloga slovenskega časopisja v združevanju in ločevanju slovenske javnosti od 1797 do 1945", *Javnost*, 15, 9–24.

AMON, S., ERJAVEC, K. (2011): *Slovensko časopisno izročilo 1: od začetka do 1918*, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

BORISOV, P. (1952): *Iz življenja ruskih emigrantov v Ljubljani. Kolonija ruskih emigrantov v "barakah" pri Kolodvoru*. Arhiv Republike Slovenije III, 1315-5, 27. 11. 1952.

BRGLEZ, A., SELJAK, M. (2008): *Rusija na Slovenskem. Ruski profesorji na Univerzi v Ljubljani v letih 1920–1945*, Ljubljana, Inštitut za civilizacijo in kulturo.

KRESAL, F. (2005): "Stanovanjska zaščita po prvi svetovni vojni v Sloveniji", *ARHIVI* 28, 2, 165–173.

RAEFF, M. (1990): *Russia Abroad. A Cultural History of the Russian Emigration 1919–1939*. New York, Oxford. Oxford University Press.

VATOVEC, F. (1937): *140 let slovenske žurnalistike*, Maribor, Samozaložba.

Jutro (J) (1922–1927), Ljubljana, konzorcij Jutra.

Slovenec (S) (1922–1927), Ljubljana, Ljudska tiskarna.

Slovenski narod (SN) (1922–1927), Ljubljana, Narodna tiskarna.